

Anmeldelser og litteraturnyt

Ved museumsinspektør, mag. art. Tage E. Christiansen, professor H. P. Clausen, overarkivar, dr. phil. Vagn Dybdahl, kandidatstipendiat, cand. mag. Ole Degn, arkivar, cand. mag. Ib Gejl, adjunkt, mag. art. Sv. E. Green-Pedersen, arkivar, mag. art. Chr. R. Jansen, arkivar, cand. mag. Erik Korr Johansen, arkivar, cand. mag. Finn H. Lauridsen, forfatteren, dr. phil. Johannes Lehmann, adjunkt, cand. mag. Johan P. Noack, afdelingsleder, cand. mag. Helge Paludan, lektor, dr. phil. Henning Poulsen og bibliotekar, dr. phil. Helge Søgaard.

Niels Skyum-Nielsen: Kvinde og slave. Danmarks historie uden retouche 3. (Munksgaard, 1971). 373 s.

Den kendsgerning, at historien til stadighed skrives om, at generation efter generation af historikere præsterer sin egen syntese af bl. a. Danmarks historie har nok sin forklaring i frem for alt to forhold. Det ene er den omstændighed, at der til stadighed indvindes nye forskningsresultater, som kan give anledning til omvurdering af store som små sammenhænge. Den jævne strøm af forskningsresultater er dog næppe hele forklaringen. Historieskrivningen tager også farve af de vekslende tidsaldres åndelige klima, af de enkelte generationers sociale og politiske erfaringer, af deres ideologi, om man vil.

I Niels Skyum-Nielsens bog, der er udkommet som første bind i et planlagt storværk på fem bind om Danmarks historie til 1550, synes begge sæt af forudsætninger meget udpræget at gøre sig gældende. Dette bind omfatter perioden 1085–1250, en periode, hvis store syntetikere i dette århundrede har været Erik Arup og Hal Koch. Der er sket over-

ordentlig meget i dansk middelalderforskning, siden disse sammenfattede den hidtidige forskning, som den så ud for dem. I lyset af de seneste års resultater, (som bl. a. Skyum-Nielsen selv har bidraget flittigt til) finder mange veletablerede antagelser ikke plads i denne nyeste syntese. Eksempelvis indledes bogen med et frontalangreb på opfattelsen af Knud den Hellige som en folkefjendtlig konge. Det har ved benyttelsen af tidligere danmarkshistorier til tider kunnet volde vanskeligheder at afgøre, på hvilket grundlag forfatterne baserede sådanne afgørende konklusioner. Det gælder ikke Skyum-Nielsens Danmarkshistorie. Den er side for side udstyret med et omfattende noteapparat med detaljerede henvisninger dels til kilderne, dels til den udnyttede videnskabelige litteratur. Som en særlig kvalitet skal fremhæves, at den overordentlig omfattende litteraturliste er suppleret med registre over de sidetal i Skyum-Nielsens bog, hvor pågældende arbejde er benyttet; et eksempel til efterfølgelse, som i høj grad letter arbejdet med bogen i det daglige. Det er hævet over tvivl, at Skyum-Nielsens danmarkshistorie i kraft af det enorme arbejde, der er

nedlagt i noteapparatet, som oversigt over og tolkning af den hidtidige forskning vil blive et uundværligt hjælpemiddel ved alt arbejde med perioden.

Alligevel vil formentlig forfatter såvel som læsere se bogens egentligste betydning i forbindelse med den historiske synteses anden funktion, i forbindelse med tolkningen af et stykke danmarkshistorie i lyset af en ny ideologisk tilgang til stoffet. Allerede titlen »Kvinde og slave« rummer en kritik mod dansk middelalderhistorie-skrivnings tradition. »Det er ofte endt ved en håndfuld konger, bisper og stormænd. Det fortiede flertal – de utrolig mange fattige, syge, gamle og svage – er forbigået.« Skyum-Nielsens bog må opfattes som et omfattende opgør med den måde, hvorpå allerede Erik Arup skrev historie fra folkets synspunkt. Hvor Arup fandt, at middelalderens Danmark blev båret af de bønder, der ikke mindst præsterede de store nyopdyrkninger, har Skyum-Nielsen kun hån til overs for de mænd, hvis navne ligger gemt i torpstednavnene. Disse »menneskevenner« lod arbejdet udføre ved slaver, og Arups tro på bonden som grundpillen i datidens samfund affejes som »grundejerlyrik«. Skyum-Nielsen ønsker at skildre samfundet uden retouche, som et samfund »præget af de dårligt stillede mennesker, særligt af slaverne« – og som et mandssamfund, der dårligt nok levnede kvinden en plads i de kilder, der er overleveret os.

Der kan næppe herske tvivl om, at bogens grundsynspunkt ikke så meget har sin forklaring i nye forskningsresultaters fremkomst som i en inspiration fra de seneste års omsving i åndslivet til en engageret interesse for samfundets dårligst stillede. At Skyum-Nielsen har villet de-

monstrere, at også historien har en indsats at gøre i denne sammenhæng, forekommer undertegnede prisværdigt, men også modigt. Mere forsigtige temperamenter havde næppe været en så pompøs lancering af de nye teser; thi deres achilleshæl er det sparsomt overleverede kildemateriale. Skyum-Nielsen karakteriserer i et centralt afsnit om tidens »samfundsmodel« konkluderende perioden som »et slavesamfund, omend under afvikling«. Karakteristisk for kildesituationen må der argumenteres for denne konklusion i bl. a. følgende vendinger: »Udbytningen og undertrykkelsen af mennesker i den allersværeste form bliver ikke konkret omtalt i kilderne så ofte som venteligt. Måske skyldes det at slaver – ligesom penge – var noget, man havde, ikke noget man talte om. At det drejer sig om et samfundshykleri af videste format, afsløres af de utallige gange, slaveri melder sig som metafor for den tids mennesker.« Selvfølgelig, der er så belæst i kilderne som bogens forfatter, finder kun trældommen omtalt på spredte enkeltsteder og er henvist til at tolke kilderne som levninger i videste forstand, til at se deres hele forestillingsverden som spor af et slavesamfund. Gyldigheden af en sådan tolkning skal ingenlunde anfægtes. Og samtidig rummer vel det beskedne antal af kildesteder om slaveriet forklaringen på, at der ikke gives nogen skildring af faserne i afviklingen af slavesamfundet for slet ikke at tale om årsagssammenhængen bag denne afvikling.

Netop i betragtning af den vanskelige kildesituation må man dog spørge, om der ikke kunne lægges større vægt på rækkevidden af de agrarhistoriske forskningsresultater hos forskere som C. A. Christensen og Erik Ulsig. Sidstnævnte konkluderede i dis-

putatsen 1968, at landet endnu omkring 1300 havde et stordriftssystem, »som efter hele sin form må føre tilbage til et trællesamfund.« (s. 135). Såfremt samfundets hele produktionsform kan påvises at forudsætte slaveriet, turde det vel være det bedste bevis der kan føres for slave-samfundets eksistens?

Det forekommer sandsynligt, at det vil være undersøgelser af denne karakter, der vil kunne bringe forskningen videre. Set i historiografisk perspektiv havde det dog næppe været nogen fordel, om Skyum-Nielsens tese havde fået lov til at afvente yderligere undersøgelser. Hans bog bør kunne danne skole ved at have fokuseret på de nederste trin af samfundspyramiden. Netop derfor spørger man sig forøvrigt, om ikke mange navngivne magnater fra den anden ende af pyramiden med fordel kunne være bortretoucheret helt; der havde da tegnet sig en endnu skarpere profil af en af de store danmarkshistorier, en af dem, der trækker noget efter sig.

Helge Paludan

A. G. Drachmann: Lægæst og hans guldhorn. Betragtninger i anledning af Willy Hartners tolkningsforsøg. Studier fra Sprog- og Oldtidsforskning nr. 279. (Gad, 1971). 98 s.

I 1969 udkom den tyske videnskabs-historiker Willy Hartners bog »Die Goldhörner von Gallehus«. Dens forfatter forsøgte på baggrund af sin indsigt i mange videnskaber bl. a. astronomi at nytolke det klassiske danske oldtidsfund.

Et hovedpunkt i hans argumentation er, at nogle af de figurer, der de-

korerede det lange guldhorn skal tolkes som et kryptogram, og han mener at kunne dechiffere denne indskrift som sætningen »Dette horns trylledrik skal hjælpe folket.« Et andet hovedpunkt er, at hornenes udsmykning i øvrigt indeholder billeder med motiv fra nordisk og senantik astrologi og astronomi. En ret detaljeret tolkning af disse billeders mytologiske betydning kombineret med Hartners astronomiske indsigt bringer ham til den konklusion, at guldhornene er blevet til som reaktion på en solformørkelse, der d. 16. april 413 var total just over Gallehus. D. 4. november 412 havde man samme-steds haft en total måneformørkelse. Da begge formørkelser kan antages at være faldet sammen med tidspunktet for en blotfest, (der fulgte månens faser), må deres psykologiske virkning have været overvældende.

Dr. A. G. Drachmann har med rette fundet, at det ville være usømmeligt, om Hartners bog i Danmark helt enkelt blev tiet ihjel. Det foreliggende hæfte bringer derfor, stort set med uforbeholden tilslutning, en redegørelse for den tyske forskers synspunkter, der for en metodisk betragtning forekommer at høre til den type teser, som det kan falde overordentlig vanskeligt at falsificere, fordi de ikke støder an mod etablerede empiriske data, men som dog samtidig udgør en vidtløftig tankebygning i forhold til de få iagttagelser, de tjener til at tolke.

Imidlertid får læseren uanset standpunkt til Hartners teser i A. G. Drachmanns lille bog en omhyggelig gennemgang af alle kilder til vor viden om guldhornene, således at den varmt kan anbefales enhver med interesse for dette tabte nationalklenodie.

Helge Paludan